

После сравнения индексов с контрольными показателями, а затем корректируя их с использованием факторов, отражающих экономическую «отдачу» от инвестиций в здравоохранение и образование, баллы по трем компонентам перемножаются, чтобы получить балл страны от 0 до 1, где 1 балл указывает на полную «производительность» работающего населения в будущем. В то же время, формулы, используемые для расчета индекса человеческого капитала, опираются на несколько более узкую шкалу - среднее дополнительное влияние здоровья и образования на индивидуальные доходы, основанное на обзорах эконометрических исследований [3].

Первый рейтинг индекса человеческого капитала был опубликован в 2018 году. Были оценены 157 стран, а 61 страна набрала 0,5 или ниже, что указывает на то, что производительность труда через 18 лет будет на 50% ниже, чем если бы в этих странах было полное образование и полное здоровье. В то время как Сингапур был представлен как мировой лидер, приближающийся к своему пределу, страны Африки к югу от Сахары и Южной Азии были отстающими, потеряв половину или более будущей производительности рабочей силы из-за плохого образования и плохого состояния здоровья. Затем в начале 2020 года Всемирный банк опубликовал показатели индекса человеческого капитала для подмножества стран с разбивкой по социально-экономическому статусу и местоположению, после чего в сентябре 2020 года был проведен второй выпуск индекса. Обновленный индекс человеческого капитала включал данные из 174 стран, что на 17 стран больше, чем в публикации от 2018 года. В обновлении также представлены два новых индекса человеческого капитала, которые предлагаются в качестве дополнения к индексу человеческого капитала, путем расчета степени недоиспользования человеческого капитала в экономике будущего, например, из-за безработицы [4].

Исследование Всемирного банка индекса человеческого капитала выдвигает на передний план ряд важных вопросов о глобальном развитии в мире растущего влияния на частные финансы. Будущие подробные исследования должны изучить эволюцию человеческого капитала. Развитие человеческого капитала поможет странам в нескольких областях: использование ресурсов и повышение эффективности расходов, согласование политики с инвестициями, ориентированными на результат, и устранение пробелов в измерениях и анализе.

Ни одна страна не может позволить себе недостаточно инвестировать в свой человеческий капитал. Акцент на человеческом капитале необходим для стран с любым уровнем дохода, поскольку граница навыков постоянно меняется, а потребность в лучшем образовании и здравоохранении растет повсюду.

Развитие человеческого капитала должно способствовать созданию мира, в котором все дети придут в школу сытыми и готовыми к обучению, смогут рассчитывать на качественное обучение и смогут выйти на рынок труда здоровыми, квалифицированными и продуктивными взрослыми.

Список использованных источников:

1. Интернет источник: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
2. Интернет источник: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/home>
3. Интернет источник: <https://blogs.worldbank.org/ru/europeandcentralasia/investing-today-brighter-future-tomorrow>
4. Краай, Аарт. 2018. «Методология индекса человеческого капитала Всемирного банка». Всемирный банк.

ӘОЖ 330.332.011

**ТІКЕЛЕЙ ШЕТЕЛДІК ИНВЕСТИЦИЯЛАР ҚАЗАҚСТАН ЭКОНОМИКАСЫНЫҢ
ДАМУЫ МЕН ӨСУІНІҢ НЕГІЗГІ ДРАЙВЕРІ РЕТІНДЕ**

Шакеева Жібек, Мұталхан Гаухар

biznes.ekonomika@bk.ru

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
Экономика факультетінің 3-ші курс студенттері,
Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Э.Б. Тлесова

Экономиканы дамытудың маңызды факторларының бірі инвестициялар, яғни пайда табу мақсатында жаңа өндірістік аппаратты құру немесе жұмыс істеп тұрған өндірістік аппаратты жетілдіру және жаңғырту үшін ұзақ мерзімді капитал салу болып табылады. Жалпы, «Инвестициялар» терминінің өзі латынша шыққан - investure (жабу), Экономикалық теория мен практикаға аталған ұғым ағылшын тілінен - to invest (инвестициялау) деген сөзден шыққан. Қазіргі әдебиетте инвестиция - пайда алу мақсатында өнеркәсіптік, көліктік және басқа кәсіпорындарға ұзақ мерзімді капитал салу. Инвестициялар капиталистік экономикада негізінен акционерлік қоғамдардың акциялары мен облигацияларын, сондай-ақ мемлекеттік қарыз облигацияларын сатып алу түрінде жасалады [1].

Тікелей шетелдік инвестициялар көптеген елдерде капитал ағынының және экономикалық өсудің қозғаушы күштерінің маңызды нысандарының бірі болып табылады. Атап айтқанда, дамушы елдер мен дамушы нарықтық экономикасы бар елдер ТШИ-дің экономикалық мүмкіндіктерді кеңейтудегі шешуші маңыздылығын мойындады. Шетелдік инвестицияларды пайдалану ел экономикасының Халықаралық еңбек бөлінісіне қатысу жүйесіне және кәсіпкерлік үшін еркін салаға капиталдың құйылуына негізделген объективті қажеттілік болып табылады. Тәуелсіздік жылдары Қазақстанда инвестициялық салада үлкен жұмыс атқарылды. Егемендіктің алғашқы онжылдықтарында республика шетелдік инвесторлардың жаңа перспективалы жобаларға қаржы салу туралы ұсыныстарын белсенді қабылдады. Қалыптасу жылдарында Қазақстан сыртқы қолдауды қажет етті және дәл осы шетелдік инвестициялар ағыны ел экономикасының жоспарлы дамуына ықпал етіп, тіпті қандай да бір дәрежеде өсу драйверіне айналуы мүмкін еді. Бүгінде Қазақстан - тиімді инвестиция салу үшін жаңа мүмкіндіктер мен зор әлеуетке ие мемлекет. Біздің республикамыз стратегиялық маңызды орынға ие, бизнес жүргізу үшін қолайлы орта, инвесторлардың құқықтарын қорғау және инвестициялық ынталандыруларға ие.

Қазақстан Еуропа мен Азияның қиылысында, екі ірі әлемдік нарық арасында орналасқан. Бұл экспорттық әлеует пен ірі Азия және еуропалық нарықтарға қолжетімділік сияқты айқын артықшылықтарды береді. Орналасуының арқасында Қазақстан Еуразия құрлығының қақ ортасындағы заманауи транзиттік торапқа айналды.

Біздің республикамыз 180 млн-нан астам тұтынушысы бар ЕАЭО нарығын, Орталық Азия (50 млн), Батыс Қытай (300 млн) және Каспий теңізі елдері (150 млн) нарықтарын қоса алғанда, 500 млн-нан астам тұтынушының өңірлік нарығына преференциялық қолжетімділік береді. Сонымен қатар, Қазақстан «Белдеу – жол» бастамасын іске асыруда негізгі рөл атқарады. Жалпы алғанда, 10 000 км-ден 3000 км-ден астамы Қазақстан аумағы арқылы өтеді, бұл оны негізгі құрлық дәлізінің маңызды учаскесіне айналдырады және тасымалдау уақыты мен құнын едәуір қысқартады [2].

Біздің еліміз жыл сайын шетелдік инвесторлардың қызығушылығын арттырып келеді, оның басты себебінің бірі, біріншіден, Қазақстан тәуелсіз төмен тәуекел, борыштық жүктеме, мультипликаторлар және долларлық мәндегі индекстің озыңқы серпіні есебінен relative value (салыстырмалы құны) тұрғысынан өте тартымды. Жаңа инвестицияларды тартуға, біріншіден, шетелдік листингі бар жария компаниялар санының өсуі ықпал етуі мүмкін. Тек 2021 жылы LSE-мен KAZMinerals пен «Қазақтелеком» тауар нарықтарындағы ралли, атап айтқанда, базалық металдардағы ERG (бұрын ENRC) нарығына қайтаруды ескере отырып, \$4,8 млрд. жиынтық капиталдандырумен кетті; 2013 жылға дейін LSE листингі болды немесе

оның еншілес құрылымдары («Қазхром» ТҰК) инвесторлардың қызығушылығын тудыруы мүмкін еді.

Екіншіден, еркін айналымдағы акциялар санының өсуі MSCI индекстеріндегі салмақты арттыруға мүмкіндік береді, демек, индекстерді бақылайтын қорлардың да, мамандандырылған және салалық ETF-тің де қаражатын акцияға тартады. Индексті \$16 млрд жиынтық капиталдандыру кезінде MSCI FM (MSCI Frontier Markets) free-float капиталдандыруы қазір бар болғаны \$6,6 млрд (Қазақстан ЖІӨ-нің 3,6%) құрайды.

Үшіншіден, мемлекеттік компанияларды жекешелендіру. Мысалы, 2019-2020 жылдары «Қазатомөнеркәсіп» (KAP LI) акцияларын сату free-float-ты 25%-ға дейін ұлғайтуға және MSCI және MSCI FM индексіне кіруге мүмкіндік берді. «Қазатомөнеркәсіп» активтері \$650 млн болатын (2021 жылдың басынан бастап 2,6 есе өскен) Global x Uranium ETF [URA US] тез арада танымалдылыққа ие болған ең үлкен үлесті (25%) иеленеді [3].

Қазақстан Республикасының тәуелсіздігі кезеңінде барлығы 120-дан астам елден \$330 млрд. шетелдік инвестициялар тартылды. Инвестициялардың негізгі бөлігі - 50%-дан астамы Еуропалық Одақ елдеріне тиесілі, оның ішінде: Швейцария - 25,8 млрд., Франция - 16,1 млрд., Италия - 8,7 млрд., Нидерланды - 90,4 млрд., Бельгия - 7,6 млрд., Германия - 5,2 млрд. тікелей шетелдік инвестициялардың 15%-ы немесе шамамен 48,4 млрд. 5% Ұлыбритания мен ҚХР инвестицияларын құрайды. Айта кету керек, жыл сайын Қазақстан экономикасы инвесторлар үшін бәсекеге қабілетті және тартымды бола түсуде.

Елге келіп түскен тікелей шетелдік инвестициялар көлемі бойынша деректер 1 кестеде көрсетілген.

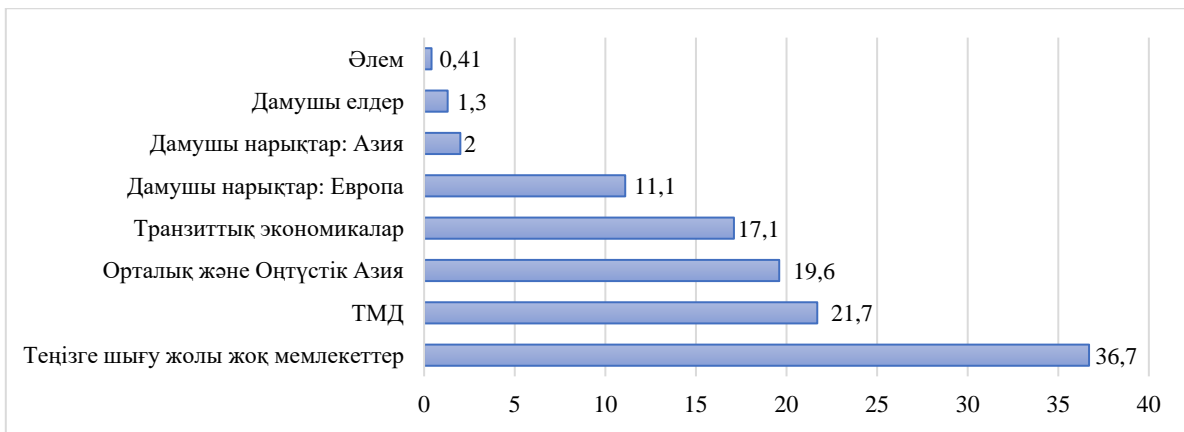
Кесте 1 - ТШИ елге келіп түскен көлемі

| ТШИ көлемі | | | |
|--|-------------------------|-------------------------|-------------------------|
| 2011 ж. | 2012 ж. | 2018 ж. | 2020 ж. |
| 26,5 млрд. АҚШ долл. | 28,9 млрд. АҚШ долл. | 24,3 млрд. АҚШ долл. | 17,1 млрд. АҚШ долл. |
| <i>Ескерту: primeminister.kz әдебиет негізінде құрастырылған [4]</i> | | | |

UNCTAD деректері бойынша 2018 жылы Орталық Азия елдеріне инвестициялардың шамамен 60%-ы Қазақстанның үлесіне келеді. Бұл ретте соңғы он жылда ұлттық экономикаға \$250,2 млрд немесе барлық тарихи қалыптасқан инвестициялық ағындардың шамамен 80%-ы келіп түсті. Бұл факт инвестициялық саясаттың тиімділігін көрсетеді.

Қазақстанның әлемдік инвестициялық кеңістікке қатысуы және оның халықаралық инвестициялық ағындардағы үлес салмағы тауар нарықтарының конъюнктурасымен және шикізат бағаларымен тығыз байланысты, олар елге шетелдік инвестициялар ағынының серпінін де, мемлекеттік институционалдық инвесторлардың қаражаты есебінен шет елге қазақстандық инвестицияларды да негіздейді. Қазақстанның инвестициялық ағындардың халықаралық жүйесіндегі рөлі мен орнын өзгерту перспективалары, сондай-ақ инвестициялық ағындардың халықаралық жүйесіндегі рөлі мен орны да елден экспортталатын шикізат бағасының серпінімен толық дерлік айқындалатын болады.

Қазақстанның шетелдік инвестицияларды тартудағы прогресі әлемнің басқа экономикаларымен салыстырғанда елдің жоғары позицияларына әкелді. Тартылатын шетелдік инвестициялардың салыстырмалы параметрлері бойынша Қазақстан тек посткеңестік кеңістіктегі ғана емес, сондай-ақ неғұрлым кең халықаралық салыстырулар кезінде, әсіресе елдердің әртүрлі топтары шеңберінде - неғұрлым агрегатталғандардан (тұтастай дамушы экономикалар немесе континенттік дамушы нарықтар сияқты) бастап өңірлік немесе ұйымдастырушылық бойынша мамандандырылған топтарға дейін көшбасшылар қатарына кіреді (сурет 1).



Сурет 1 - 2019 жылдың қорытындылары бойынша жинақталған ТШИ-дегі Қазақстанның үлес салмағы

Ескерту: UNCTAD әдебиет негізінде құрастырылған [5]

Осылайша, Қазақстанның әлемдік инвестициялық үдерістегі позициялары айтарлықтай берік болып көрінеді, ал шетелдік инвестицияларды тарту нәтижелері – аса табысты. Қол жеткізген жетістіктерге қарамастан, шетелдік инвестицияларды тарту процесі жандана түсуде. Соңғы бірнеше жыл ішінде елімізге шетелдік инвестициялар ағынын арттыру бойынша жүйелі және кешенді күш-жігер жұмсалды [6].

Жалпы, келіп түскен ТШИ салалар бойынша қарайтын болсақ, ең көп ақшаны дәстүрлі түрде тау-кен өнеркәсібі көш бастап тұр. 2021 жылы оның үлесі шамамен 50% құрайды. Бұл салаға 2020 жылдың II тоқсанында 2019 жылдың осы кезеңімен салыстырғанда 33%-ға аз ақша жұмсалды. Екінші орында – өңдеу өнеркәсібі, шамамен 19%. Жалпы көлемде өңдеу үлесінің артуын атап өтуге болады. Сонымен қатар, шетелдік инвестициялардың ең көп өсімі Ақпарат және байланыс (9,4 есе), тұру және тамақтану жөніндегі қызметтер (66,1% - ға), өңдеу өнеркәсібі (57,2% - ға) сияқты салаларда байқалады. Өңірлер бөлінісінде тікелей шетелдік инвестициялар Атырау облысына, Алматы қаласына тартылады. Сондай-ақ, бестікке Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан және Павлодар облыстары кіреді. Оң динамика сондай-ақ Павлодар облысында – \$514 млн (21,7%-ға өсу), Қостанай облысында - \$496,4 млн (2,2 есе өсу), Ақтөбе облысында – \$410,1 млн (53,2%-ға өсу), Нұр-Сұлтан қаласында - \$308,6 млн (10,2%-ға өсу), Маңғыстау облысында да байқалады - \$302,9 млн (өсім 98,8%), Түркістан облысы – \$137,8 млн (өсім 85,1%), Шымкент қаласы – \$64,1 млн (өсім 22,4%).

Дегенмен, пандемия кезінде, яғни, 2020 жылы шетелдік инвестициялардың жаһандық ағындары 35%-ға төмендеді, бұл соңғы 30 жылдағы ең жоғары қысқару болып табылады. 2020 жылы Қазақстанға инвестициялар бойынша Нидерланды көшбасшы болды. Қазақстанға 2020 жылы негізгі салымшылар Нидерланды (5,1 млрд. АҚШ доллары, 30,1%), АҚШ (2,24 млрд. АҚШ долл., 13,12%), Швейцария (1,7 млрд. АҚШ долл., 10,4%), Ресей Федерациясы (1,2 млрд. АҚШ долл., 7,09%), Қытай (0,96 млрд. АҚШ долл., 5,62%) және Ұлыбритания (0,85 млрд. АҚШ, 5%). Бұдан басқа, ТШИ-дің елеулі көлемі Бельгиядан байқалды (0,8 млрд. АҚШ долл., 4,64%), Франция (0,7 млрд. АҚШ долл., 4,06%), Кипр (0,44 млрд. АҚШ долл., 2,6%), Оңтүстік Корея (0,46 млрд. АҚШ долл., 2,7%) және Түркия (0,36 млрд. АҚШ доллары, 2,1%) [7]. Қазіргі уақытта Қазақстанда 13 арнайы экономикалық аймақ және 24 индустриялық аймақ жұмыс істейді, олар инвесторларды әртүрлі салық пен кедендік баждардан босатады. АЭА жер учаскесін, белгіленген инфрақұрылымға қол жетімділікті қамтамасыз етеді. ҚР Сыртқы істер министрлігінің Инвестициялар комитетімен инвестициялық келісімшарт жасалған жағдайда инвесторлар импорттық жабдықтар мен шикізатқа кедендік баждан босату, заттай гранттар, салық жеңілдіктері сияқты инвестициялық преференцияларды ала алады. Бұдан басқа, Қазақстанның астанасында «Астана» халықаралық қаржы орталығын (АХҚО) іске қосу заңның үстемдігін және инвесторлардың құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету жөніндегі маңызды бастама болып

табылады. Бүгінде АХҚО-ның жасыл, исламдық және инновациялық қаржы құралдарын дамытудың өңірлік орталығына айналуға барлық мүмкіндіктері бар. Ұлттық экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттыру және ҚР инвестициялық қызметін ынталандыру мақсатында тікелей инвестициялар қоры құрылды, ол қоса инвестициялау қағидатында инвесторлардың қатысуымен ірі инвестициялық жобаларды іске асыруға мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ҚР экономикасына шетелдік инвестицияларды тарту және тиімді пайдалану елдердің өзара тиімді экономикалық ынтымақтастығының негізі, бағыттарының бірі болып табылады. Шетелдік инвестициялардың көмегімен Қазақстан экономикасының деформацияланған өндірістік құрылымын нақты жақсартуға, жаңа жоғары технологиялық өндірістерді құруға, менеджменттің, маркетингтің және ноу-хаудың озық жетістіктерін енгізуге, ішкі нарықты бір мезгілде шет елдерге экспорт көлемін ұлғайта отырып, отандық өндірістің сапалы тауарларымен толтыруға болады. Бізде ұйымдастырушылық, техникалық және ғылыми тәжірибені пайдалана отырып, шетел капиталының ағынын ынталандыру жөнінде қабылданып жатқан шаралардың арқасында Инвестициялық саясат елдің әлемдік интеграциялық процестерге белсенді қатысуы жөніндегі экономикалық стратегиясының маңызды элементіне айналды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. В.М. Аскинадзи, В.Ф. Максимова. Инвестиции: учебник для бакалавров— М.: Издательство Юрайт, 2017. — 422 с.
2. Forbes Kazakhstan журналы ресми сайты: <https://forbes.kz/>
3. Strategy 2050 Аналитикалық-шолу порталы:
<https://strategy2050.kz/ru/news/inostrannye-investitsii-v-kazahstan-istoriya-uspekha/>
4. Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің ресми ақпараттық ресурсы:
<https://primeminister.kz/ru/news/reviews/investicii-kak-klyuchevoy-drayver-rosta-kazahstanskoj-ekonomiki-novye-predpriyatiya-peredovye-tehnologii-i-sozdanie-rabochih-mest>
5. БҰҰ-ның сауда және даму жөніндегі конференциясы (ЮНКТАД) <https://unctad.org/statistics>
6. Central Asian Bureau for Analytical Reporting сайты: <https://cabar.asia/ru/pryamyje-inostrannye-investitsii-v-kazahstane-v-2020-godu-struktura-i-dinamika>
7. Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі: <https://www.nationalbank.kz/ru>

ӘОЖ 338.36

ТАУ-КЕН ЖӘНЕ МЕТАЛЛУРГИЯ САЛАСЫНДАҒЫ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ ЖОБАЛАРДЫҢ ТИІМДІЛІГІН БАҒАЛАУ

Шамбыл Қажыкелді Әділханұлы

koden2000@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,

Экономика факультетінің 4-курс студенті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі – Хойч А.

Қазақстан Республикасы – егемендік даму кезеңінде небары 30 жылдан асып бара жатқан жас мемлекет. Дегенмен, жас мемлекет болса да экономикалық өсім мен мемлекеттік дамудың озық үлгілерін көрсетіп, саяси аренада өз тұғырын берік бекіткен мығым мемлекет ретінде әлемге таныта алды. Экономикалық өсім мен жоғарыда аталған жетістіктерге қол жеткізу мақсатында еліміз үшін маңызды мәселелердің бірі – инвестициялар тарту мен инвестициялық менеджментті жүргізу болды. Инвестициялар, ең алдымен, ұлттық экономиканың маманданған салалары: тау-кен ісі мен металлургия өндірісіне стратегиялық